

УДК 37.015.31:17.022.1]:3.81(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.291075>

*Галина Білавич, доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової освіти*

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ
МОРАЛЬНО-ХРИСТІЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ**

Стаття присвячена проблемі здійснення морально-християнського виховання у виправних колоніях, інших пенітенціарних закладах. Виокремлено особливості цього процесу за радянської доби (1970–1980-ті рр.) та періоду новітньої незалежності України, актуалізовано важливість морально-християнського виховання за умов сучасних викликів, війни, розв'язаної росією на території України. Показано місце морально-християнського виховання у пенітенціарній педагогіці. Окреслено організаційно-педагогічні умови реалізації морально-християнського виховання у виправних закладах.

Ключові слова: морально-християнське виховання; християнські цінності; засуджені; пенітенціарні заклади; виправні колонії; пенітенціарна педагогіка; організаційно-педагогічні засади; церква; ресоціалізація; Українська греко-католицька церква.

Літ. 11.

*Halyna Bilavych, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Pedagogy of Primary Education Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

**ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES
OF MORAL AND CHRISTIAN EDUCATION IN PENITENTIARY INSTITUTIONS**

The article is devoted to the problem of moral and Christian education in correctional colonies and other penitentiary institutions. The peculiarities of this process during the Soviet era (1970–1980s) and the period of Ukraine's recent independence are highlighted, the importance of moral and Christian education under the conditions of modern challenges, the war unleashed by Russia on the territory of Ukraine, is updated. The place of moral and Christian education in penitentiary pedagogy, the role of the church in this process is shown. The organizational and pedagogical conditions for the implementation of moral and Christian education in correctional institutions are outlined. It was emphasized that the organization of moral and Christian education under the conditions of a correctional colony or other penitentiary institution is an important element of the process of resocialization of convicts. It was concluded that the active involvement of a person who is in a correctional colony in various activities aimed at the formation of moral and Christian values will contribute to the development of positive orientations in him and increase the level of general culture, which will significantly contribute to the adaptation of the convict after his release from serving his sentence, so self-improvement, the desire to form stable moral principles in order to make it impossible to commit a crime in the future, to soften the heart of the criminal, to teach him to feel the pain of the victim as his own, to overcome atheistic beliefs that provoke permissiveness. The key arguments regarding the involvement of the church in the implementation of moral and Christian education with convicts are given. A list of thematic journalistic and fiction literature is offered, which can serve as an effective factor in the moral and Christian education of a person serving a sentence. The unity of moral-Christian, civic-patriotic, economic-economic, legal, ecological, health-preserving and other areas of national education for the process of resocialization, social adaptation of convicts, and their rehabilitation is emphasized.

Keywords: moral and Christian education; Christian values; convicts; penitentiary institutions; penal colonies; penitentiary pedagogy; organizational and pedagogical principles; church; resocialization; Ukrainian Greek Catholic Church.

Актуальність дослідження. Сьогодні питання ресоціалізації, соціальної адаптації засуджених, їхньої реабілітації є особливо актуальними не тільки для вітчизняної кримінально-виконавчої системи, а й для педагогічної науки, яка спрямована на пошук нових моделей і технологій виправлення засуджених у пенітенціарних закладах. Тривають процеси формування нових громадянських і державних інститутів, реформується правова система України на засадах європейських демократичних цінностей, складником якої є пенітенціарна система. Вона існує, позаяк Україна, як і інші держави світу, стикаються з проблемами

злочинності, відповідно актуалізуються питання, пов'язані з пенітенціарною педагогікою, яка передбачає комплекс заходів щодо стримування злочинності, пошуку ефективних соціально-педагогічних механізмів виправлення засуджених, упровадження продуктивних реабілітаційних програм для правопорушників, гарантування безпеки українського суспільства шляхом ресоціалізації осіб, які відбувають / відбули кримінальні покарання у виправних колоніях, інших пенітенціарних закладах тощо.

Провідне місце в системі пенітенціарної педагогіки відводимо морально-християнському вихованню засуджених, ця категорія громадян є “недос-

татньо дослідженою та не інтегрованою у загальну систему освіти і виховання” [7, 7]. На нашу думку, щоб ефективно здійснювати складний процес ресоціалізації, соціальної адаптації, реабілітації засуджених, варто в здійсненні виховної роботи у виправних колоніях ширше залучати християнську мораль як засіб формування християнських цінностей, оскільки християнство – це той виховний чинник, що спрямовує особистість до досконалості, формує її духовно багатою, сильною, високоморальною [11]. Це один із дієвих засобів пенітенціарної педагогіки, проте малодосліджений у педагогічній науці.

Аналіз останніх досліджень. Незважаючи на те, що науковці досліджують питання освіти й виховання засуджених у пенітенціарних закладах, проблема морального виховання засуджених у виправних закладах до кінця не вивчена, за невеликим винятком (Л. Купець [3; 4], В. Проскура [9], С. Івах та ін.). Чи не найбільше вченими проаналізована проблема виховання підлітків та юнацтва, які вчинили злочини (О. Аніщенко, П. Вівчар, М. Гевко, С. Горенко, Т. Журавель, А. Кібиш, О. Караман, С. Копилова, М. Кутепов, С. Кушнарьов, А. Макаренко, О. Можайкіна, І. Михайлова, І. Пампура, А. Скіць, В. Стаднік, Н. Суховєєва, Ю. Тепла, Т. Турчанова, М. Черниш, Ю. Яцишин та ін.); організаційно-методичні аспекти виховної роботи з дорослими засудженими розглядали Н. Краснова, О. Купець, І. Курляк, А. Степанюк та ін. [1]; Н. Краснова, О. Купець, І. Курляк, А. Степанюк, О. Аніщенко, А. Кібиш, М. Кутепов, О. Можайкіна та ін. вивчали зарубіжний досвід діяльності установ виконання покарань; різні аспекти пенітенціарної педагогіки аналізували В. Аніщенко, Є. Бодюл, Р. Калюжний, П. Лютий, Т. Пантюк [7], С. Харченко [8], О. Караман [2], Н. Краснова [8], С. Лучко [5], С. Замула, В. Костенко, В. Мандра та ін. [6], В. Синьов, В. Кривуша [10], зокрема механізми здійснення виховної роботи у виправних закладах України радянського та сучасного періодів.

Мета статті – характеризувати ключові напрями морально-християнського виховання засуджених у пенітенціарних закладах.

Виклад основного матеріалу. Проблема моральності особливо актуальна для пенітенціарної системи [1; 2; 5; 6; 7; 8; 10]. Рівень духовності особи, яка відбуває покарання, оцінюється її життєвими настановами, засобами досягнення поставленої мети. Засуджена особа свого часу знехтувала загальноприйнятими нормами поведінки, переступила закон, порушила християнські заповіді, учинила гріх, нерідко дуже тяжкий, наприклад, скоїла вбивство, тощо. Тому такою важливою є виховна робота, спрямована на досягнення виправлення, формування християнського ставлення до ближнього, шанобливого ставлення до людини, суспільства, поваги до людей праці, законів, норм, правил людського

співжиття, формування мовленнєвої культури, володіння етикетними нормами, підвищення загального освітнього та культурного рівня, формування патріотичних, громадянських цінностей та ін. За радянської доби моральне виховання здебільшого було політизоване, оскільки ґрунтувалося на відомих ідеологічних догмах, присутність формалізму, що межувало з лицемірством, породжувало подвійну мораль. Часто засуджений відчував тягар нерозумних обмежень, що принижували його людську гідність, робили його “другосортним” громадянином. Це негативно впливало на процес ресоціалізації, соціальної адаптації засуджених, їхньої реабілітації. Ситуація ускладнюється тим, що “у правопорушників моральність як компонент свідомості ґрунтується на системі аморальних норм, оцінок і суджень, котрі у них сформувалися під впливом багатьох негативних чинників (відсутності належного морального прикладу з боку батьків; відсутності цілеспрямованого морального виховання у відвідуваних освітніх закладах; наявності “авторитетних” друзів у кримінальних колах тощо), які за своєю суттю суперечать загальнолюдським нормам поведінки” [3, 152], а, “керуючись у своєму повсякденному житті такими хибними поглядами й переконаннями, що мають, як правило, аморальний характер, правопорушники часто неправильно вибудовують свою взаємодію із соціумом, що більше, не бачать у цьому нічого поганого” [3, 152].

За таких умов актуалізується функція морально-християнського виховання, під яким розуміємо єдиний цілеспрямований процес, що забезпечує прищеплення високих моральних почуттів (совісті, обов’язку, віри, відповідальності, громадянськості, патріотизму, працьовитості, чесності); християнських чеснот (терпіння, милосердя, лагідності, незлобивості, доброчинності); моральної позиції (здатності до розрізнення добра та зла, прояву добра, милосердя, любові, готовності до подолання життєвих випробувань, готовності переосмислити своє життя “до в’язниці” та змінити його на краще); моральної поведінки (готовності бути потрібним сім’ї, родині, ЗСУ, які виборюють Україні перемогу у війні, волонтерам, ближнім тощо, прояви духовної розсудливості, послуху, доброї волі). Оскільки ці якості здебільшого збігаються із завданнями християнської виховання, є всі підстави стверджувати про єдність морального та християнського виховання і послуговуватися цим терміном. Це особливо актуально для осіб, які порушили закон та перебувають у виправних колоніях, інших пенітенціарних закладах: виховання морально-християнських якостей людини як християнина і громадянина є одним із ключових завдань пенітенціарної педагогіки, під якою вчені зазвичай розуміють “галузь педагогічної науки, що вивчає організовану діяльність по виправленню осіб, що скоїли кримінальний злочин і засуджені до різних

видів покарання, як пов'язаних, так і не пов'язаних з позбавленням волі” [8, 11].

Погоджуємося з думкою дослідника О. Купця про те, що “моральне виховання злочинців постає надто складним процесом, до якого недоцільно застосовувати шаблонний стереотипний підхід” [4, 88], понад те, “підґрунтям виховної роботи у вітчизняних виправних колоніях стало: визнання пріоритетності загальних прав і свобод кожної людини, а також реалізація індивідуально-особистісного підходу до здійснення виховного впливу на “засуджених”, зміна “у виправно-трудоному законодавстві використовуваного у радянський період терміна “політико-виховна робота” у грудні 1992 р. на “виховну роботу”, що засвідчує здійснення виховної роботи з орієнтацією на потреби демократичного українського суспільства, яке відкидає сповідання комуністичної радянської ідеології, зосереджуючи основну увагу на особистості” [4, 90].

Важливою організаційно-педагогічною умовою здійснення морально-християнського виховання у виправних, інших пенітенціарних закладах стала турбота про засуджених та допомога у розв'язанні проблем, з якими в'язні не можуть справитися самотійно. За таких умов важливо залучити до процесу забезпечення виправлення та ресоціалізації засуджених різні соціальні інституції, волонтерські організації, громадські товариства тощо, з-поміж яких особливе місце посідають релігійні інституції (церква, чернечі згромадження, церковні братства тощо). За даними дослідника В. Проскури, станом “на 11 лютого 2015 р. в установах ДПтС України для задоволення релігійних потреб засуджених та персоналу облаштовано 141 культову релігійну споруду (107 храмів; 27 каплиць; сім молитовних будинків). Духовно-просвітницьку роботу в УВП проводять 1,8 тис. священнослужителів та волонтерів, які є представниками 103 релігійних конфесій, громад, організацій та церков, офіційно зареєстрованих в Україні. Загальна чисельність віруючих засуджених, які постійно відвідують заходи релігійного характеру, становить 35,5 тис. осіб” [9, 19].

Ця статистика засвідчує важливість здійснення морально-християнського виховання як засуджених осіб, так і співробітників пенітенціарних закладів, що актуалізує проблему запровадження спеціального інституту тюремних священників. У цій царині є низка організаційно-педагогічних умов, які необхідно обов'язково враховувати під час здійснення пенітенціарної педагогіки. Ідеться насамперед про достатню кількість священнослужителів, які мають спеціальну підготовку до роботи у виправних колоніях, інших пенітенціарних закладах. Така підготовка передбачає володіння не тільки знаннями у галузі права (кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, сімейного тощо), Конституції України, Кримінально-виконав-

чого кодексу України, іншого законодавства, а й основами пенітенціарної педагогіки та психології, кримінології, культурології, адміністративних регламентів кримінально-виконавчої системи, риторичними вміннями, правилами еристики, мовленнєвим етикетом, мовною культурою тощо. Важливими є вміння організовувати різноманітні виховні заходи морального змісту, знання у царині національного виховання.

Морально-християнське виховання засуджених у пенітенціарній педагогіці сприймається з позицій формування особистості засуджених, їхніх життєвих установок, світогляду, ціннісних орієнтацій, тому виховання такої позиції є доволі складним і трудомістким процесом, оскільки в більшості випадків саме відсутність стійких моральних засад і призвела засудженого до скоєння злочину (нерідко дуже тяжкого). За таких умов важливою є віра в Бога, усвідомлення важкості злочину, щире каяття та намір виправити свою поведінку, підкріплення цього наміру конкретними вчинками. У такий спосіб до виховного процесу залучають духовні важелі впливу на особу засудженого. Постає Христ, розп'ятого на хресті, який відпускає гріхи розбійникові, що покаявся, чи Марії Магдалини, яка жила грішно, а коли Ісус Христос вигнав із неї сім бісів, змінила своє життя та стала Його вірною ученицею, є своєрідними символами-уособленнями навернення грішників до праведного життя через покаяння і віру в милосердя Господне.

Формування у засуджених морально-християнських цінностей доцільно реалізувати в різних напрямках, тож перелічимо окремі з них: у сфері розвитку особистої культури (розвитку совісності як морально-християнської самосвідомості особистості; володіння знаннями про Святе Письмо, ключові християнські догми, Тайну Сповіді, Десять Заповідей тощо; формування навичок самоаналізу й самооцінки на основі моральних норм; формування поведінки засудженого, зумовленої прийнятим у християнському суспільстві уявленням про добро і зло; формування здатності до самотійних учинків і дій, що здійснюються на основі морального вибору, до відповідальності за його результат та ін.); у сфері розвитку соціальної культури (розвиток толерантності; формування законослухняної поведінки; формування мовленнєвого етикету та ін.); у сфері розвитку громадянсько-патріотичної культури (виховання патріотизму, громадянських цінностей, формування мотивації до активної та відповідальної участі у суспільному житті, участь у добровільній діяльності, спрямованій на допомогу ЗСУ, внутрішньо переміщеним особам, родинам воїнів, які загинули в російсько-українській війні, допомога українцям на деокупованих територіях та ін.; виховання у засуджених активної громадянської позиції, почуття відповідальності за долю України, яка

виборює незалежність у війні з російським агресором); у сфері господарсько-економічної культури (виховання любові до праці, морального задоволення від чесної праці, повага до людей праці, сумлінна праця на виробництві, яке є в пенітенціарному закладі, формування економічних знань і навичок, які слугуватимуть подальшій адаптації до соціуму за умов пост'язничного життя та ін.); правової культури (формування розуміння у засуджених сутності законів України, їх принципів (гуманності, демократії, невідворотності покарання та ін.), усвідомлення справедливості призначеного покарання та відповідальності за скоєні вчинки, ознайомлення засуджених із правами й обов'язками; виховання звички правослужняної і протиправної поведінки та ін.). Отже, морально-християнське виховання тісно пов'язане з господарсько-економічним, громадянсько-патріотичним, правовим, екологічним, здоров'язбережувальним та іншими напрямками виховання.

Науковець В. Проскура до ключових функцій церкви "щодо ресоціалізації засуджених до позбавлення волі" відносить такі, як: "1) група внутрішніх функцій (богослужіння та церковного управління), 2) група зовнішніх функцій (нормотворча, виховна, благодійна та місіонерська), 3) група позарелігійних функцій (правозахисна, волонтерська, дозвіллева, просвітницька, методична та функція взаємодії з іншими суб'єктами пенітенціарної допомоги)" [9, 22–23].

Для успішного розв'язання завдань морально-християнського виховання досвідчені соціальні працівники, волонтери, працівники пенітенціарного закладу, священники використовують різноманітні форми та методи роботи із засудженими: це не тільки традиційні (бесіди, проповіді (гомілетичне красномовство), лекції, засоби діалогічного красномовства (дискусії, "круглі столи", ток-шоу, зустрічі та ін.)), а й сповідь, індивідуальні бесіди, духовні зустрічі зі священником, тематичні вечори, конкурси, спортивні змагання, святкування Різдва, Великодня, Трійці, Водохреща, інших важливих свят церковного календаря, державних свят (Дня Конституції, Дня Незалежності України, Дня захисника та захисниць України, День матері тощо), перегляд та обговорення фільмів, зокрема й християнських, читацькі конференції та ін. Дієвою є клубна робота – участь ув'язнених у секціях за інтересами (музичних, спортивних, театральних тощо). Морально-християнське виховання повинно здійснюватися і в процесі освітньої діяльності в'язнів – це одна з необхідних організаційно-педагогічних умов ефективності формування морально-християнських цінностей. Важливо культивувати в засуджених сімейні цінності (виховання відповідальності за своїх близьких; любов до матері / батька; подружня вірність; формування шляхетних стосунків у коханні, дружбі, сімейному житті та ін.).

Формування здорового способу життя особи, яка перебуває в пенітенціарних закладах, – одне з ключових завдань морально-християнського виховання за умов сучасних викликів. Його завдання – виховання людини, яка володіє фізичним, моральним, психічним, соціальним здоров'ям, негативно ставиться до шкідливих звичок (уживання алкоголю, тютюнопаління, наркотичних засобів тощо). Дієвим виховним засобом впливу тут є тематичні заходи, перегляд і обговорення фільмів, що відображають ситуації боротьби людей зі своїми вадами, читання та обговорення книг відповідної тематики (наприклад, Біблія, реальні історії від священників "Бог діє тихо", книги Бруно Ферреро, Регіна Бретт "Будь дивом", Лоран Гунель "Бог завжди подорожує інкогніто", Олег Рибчинський "Чорні морелі", Владислав Івченко "Два пасинки Митрополита", Оксана Климончук "Тузар на кожен день", Джен Вілкін "За Божим образом. 10 способів, якими Бог закликає нас відобразити його характер", Освальд Сандерс "Духовне лідерство. Принципи зростання для кожного християнина", Тімоті Келлер "Невідомий шлюб. Як Божя мудрість допомагає досягнути сенс подружнього життя", Кайл Айдлмен "Не фан. Стаючи істинно відданим послідовником Ісуса", Френсіс Чен, Даная Янкоскі "Забутий Бог", Френсіс Чен "Послання християнам" та ін.). Доцільними є онлайн-мандрівки бібліотеками, картинними галереями України та світу, відвідування місць паломництва, онлайн-богослужінь тощо.

Ефективність цих форм роботи залежить від низки умов: залучення до виховної роботи працівників бібліотек, музеїв, волонтерів, громадських активістів; наявність високого рівня читацької культури в працівників пенітенціарних закладів, їхня мовна компетентність, загальний рівень культури. Включення до виховних заходів морально-християнського спрямування спеціально дібраної відео-, кінотеки, музичного арсеналу, репродукцій картин, публіцистичних та художніх текстів, а також тем і сюжетів, де порушуються питання моральності, життєвої позиції людини тощо – усе це забезпечить досягнення виховної мети. Важливим етапом здійснення виховної роботи є бесіда про почуття, емоції, які відчули засуджені, розуміння переживань героїв, здатність до емпатії, бажання поставити себе на місце іншої людини, знаходити аргументи на захист того, хто припустився етичної помилки. Сприйняття прочитаного / почутого / побаченого необхідно організувати так, щоб особи, які відбувають покарання, побачили себе, як у дзеркалі, пережили катарсичні відчуття, а це допоможе краще усвідомити та перебудувати власне сприйняття світу, риси характеру і поведінку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, організація морально-християнського виховання за умов виправної колонії, іншого пені-

тенціарного закладу є важливим елементом процесу ресоціалізації засуджених. Активне залучення особистості до різних заходів, спрямованих на формування морально-християнських цінностей, сприятиме розвитку в них позитивних орієнтацій, підвищенню рівня як загальної культури, що значною мірою сприятиме адаптації засудженого після звільнення від відбування покарання, так самовдосконаленню, прагненню сформувати стійкі моральні засади, щоб унеможливити в подальшому скоєння злочину, пом'якшити серце злочинця, навчити його відчувати біль потерпілого, як свій, долати атеїстичні переконання, які провокують уседозволеність, призводять до невігластва в галузі історії та нерозуміння сутності християнства – релігії українства, яка понад тисячоріччя є моральною основою української народної педагогіки та народної моралі, що ґрунтується на моральних заповідях: не вбий, не чини зла, не кради, люби батьків, поважай їх та дбай про них, не обманюй, не кривдь сироти, вдови, не чини розпусти та ін. Відсутність такого морально-християнського стрижня у засудженого є основною причиною зростання злочинності, позаяк проголошена свобода, плюралізм (особливо за радянської доби), не підкріплені морально-християнськими цінностями, духовністю, призвели до того, що традиційні моральні цінності українства були підмінені ідеалами жорстокості, насильства, розпусти, крайнім ступенем егоїзму, прагненням до отримання задоволення / багатства будь-якою ціною, стирання межі між добром і злом, не кажучи вже про розуміння гріха як субстанції, яка руйнує особистість. До ключових аргументів щодо залучення церкви до здійснення морально-християнського виховання із засудженими віднесено: здатність церкви / релігії ефективно впливати на духовний світ особистості особи, яка перебуває в ув'язненні, спонукати її до безумовного дотримання відповідних морально-християнських принципів і норм; високий авторитет церкви (наприклад, Української греко-католицької церкви, її очільників митрополита Андрія Шептицького, очільників доби незалежності Любомира Гузара, Святослава Шевчука) в українському суспільстві; досвід діяльності священників у пенітенціарних установах; потреба в духовній підтримці більшості засуджених; діяльність капеланів на війні, яку розв'язала росія на території України, тощо. Подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з вивченням зарубіжного досвіду здійснення морального виховання в пенітенціарних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія / А. Степанюк, І. Яковець, О. Лисодєд та ін.; за заг. ред. А. Степанюка. Харків: Кроссрууд, 2011. 326 с.
2. Караман О.Л. Репресивний та філантропічний етапи розвитку соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми

засудженими в історії зарубіжних і вітчизняних пенітенціарних систем. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2010. № 1. С. 72–80.

3. Купець О. Завдання морального виховання засуджених у системі виправних закладів України. *Молодь і ринок*. 2021. № 9 (195). С. 150–154.

4. Купець О.М. Сутнісні характеристики морального виховання засуджених у виправних закладах України II половини ХХ – початку ХХІ століття. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Вип. 89. С. 87–92.

5. Лучко С.В. Стівідношення соціальної та виховної роботи із засудженими в установах виконання покарань. *Право та управління*: електрон. наук. вид. / Нац. ун-т держ. податк. служби України; голов. ред. П. Мельник. 2012. No 2. С. 459–472. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals>

6. Основи пенітенціарної педагогіки і психології: навчальний посібник / Замула С.Ю., Костенко В.А., Мандра В.І., Падалець Б.В., Скоков С.І.; під ред. Синьова В.М. Біла Церква: ДДУПВП, Білоцерківське училище професійної підготовки працівників кримінально-виконавчої системи, 2003. 101 с.

7. Пантюк Т. Специфіка організації освіти та виховання у пенітенціарних закладах України. *Молодь і ринок*. 2023. № 4 (212). С. 7–11.

8. Пенітенціарна педагогіка: наук.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Харченко, О. Караман, Н. Краснова; Держ. закл. "Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка". Луганськ: Вид-во ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2011. 329 с.

9. Проскура В. Роль церкви у ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. *Український соціум*. 2015. № 2 (53). С. 17–25.

10. Синьов В.М. Пенітенціарна педагогіка: в основних запитаннях і відповідях: навчальний посіб. / В.М. Синьов, В.І. Кривуша. Київ: ДЦССМ, ДДУПВП, 2000. 123 с.

11. Bilavych H., Mukan N., Horokhivska T. Christian values in the professional training of future lawyers. *Молодь і ринок*. 2023. Вип. 2 (210). С. 24–28.

REFERENCES

1. Zasoby vypravlenня i resotsializatsii zasudzhenykh do pozbavlenня volі: monohrafiya / A. Stepaniuk, I. Yakovets, O. Lysodied ta in.; za zah. red. A. Stepaniuka [Means of correction and re-socialization of convicts sentenced to deprivation of liberty: monograph]. (2011). Kharkiv, 326 p. [in Ukrainian].

2. Karaman, O.L. (2010). Represyivnyi ta filantropichnyi etapy rozvytku sotsialno-pedahohichnoi roboty z nepovnoolitnimy zasudzhenyymy v istorii zarubizhnykh i vitchyznianskykh penitentsiamykh system [Repressive and philanthropic stages of the development of socio-pedagogical work with juvenile convicts in the history of foreign and domestic penitentiary systems]. *Social pedagogy: theory and practice*. No. 1. pp. 72–80. [in Ukrainian].

3. Kupetz, O. (2021). Zavdannia moralnoho vykhovannia zasudzhenykh u systemi vypravnykh zakladiv Ukrainy [Tasks of moral education of convicted in the system of correctional institutions of Ukraine]. *Youth & market*. No. 9 (195). pp. 150–154. [in Ukrainian].

4. Kupets, O. (2022). Sutnysni kharakterystyky moralnoho vykhovannia zasudzhenykh u vypravnykh zakladakh Ukrainy II polovyny XX – pochatku XXI stolittia [Essential characteristics of moral education of convicts in correctional facilities of Ukraine 2nd half of the 20th – beginning of the 21st century]. *Scientific*

journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects. No. 89. pp. 87–92. [in Ukrainian].

5. Luchko, S. (2012). Spivvidnoshennia sotsialnoita vykhovnoi roboty iz zasudzhennykh v ustanovakh vykonannia pokaran [Correlation of social and educational work with convicts in penitentiary institutions]. *Law and management: electron. Science issue.* / Nat. Univ. tax. services of Ukraine; (Ed.). P. Melnyk. No. 2. pp. 459–472. Available at: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals> [in Ukrainian]

6. Osnovy penitentsiarnoi pedahohiky i psykholohii: navchalnyi posibnyk (2003). [Fundamentals of penitentiary pedagogy and psychology: a study guide]. Zamula S.Yu., Kostenko V.A., Mandra V.I., Padalets B.V., Skokov S.I. (Ed.). Synovy V.M. Bila Tserkva, 101 p. [in Ukrainian].

7. Pantiuk, T. (2023). Spetsyfika orhanizatsii osvity ta vykhovannia u penitentsiarnykh zakladakh Ukrainy [Specificity of the organization of education and education in penitentiary institutions of Ukraine]. *Youth & market.* No. 4 (212). pp. 7–11. [in Ukrainian].

8. Penitentsiarna pedahohika: nauk.-metod. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. [Penitentiary pedagogy: science and method. manual for students higher education closing]. S. Kharchenko, O. Karaman, N. Krasnova; State Establishment “Luhansk national Taras Shevchenko University”. (2011). Luhansk, 329 p. [in Ukrainian].

9. Proskura, V.V. (2015). Rol tserkvy u resotsializatsii zasudzhenykh do pozbavlennia voli. The role of the church in the resocialization of the convicted persons. *Ukrainian society.* No. 2 (53). pp. 17–25. [in Ukrainian].

10. Sinyov, V.M. & Kryvusha, V.I. (2000). Penitentsiarna pedahohika: v osnovnykh zapytanniakh i vidpovidiakh [Penitentiary pedagogy: in basic questions and answers]. *Tutorial.* Kyiv, 123 p. [in Ukrainian].

11. Bilavych, H., Mukan, N. & Horokhivska, T. (2023). Christian values in the professional training of future lawyers. *Youth and the market.* No. 2 (210). pp. 24–28. [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.08.2023

УДК 378(532+477)-042.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.291096>

Анатолій Мартинюк, доктор педагогічних наук,
професор кафедри музичного мистецтва і методик навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
Наталія Онищенко, доктор педагогічних наук,
професор кафедри освітології та педагогічної інноватики
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ В САУДІВСЬКІЙ АРАВІЇ ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано загальні відмінності, проблеми та визначено перспективи вищої освіти в Україні та Саудівській Аравії у контексті глобальних трансформацій сучасного освітнього простору.

Наголошується, що вища освіта в нових соціально-економічних умовах набуває високого статусу, саме вона сприяє переходу до інформаційного суспільства, визначаючи пріоритети розвитку сучасної європейської правової держави, в якій основним стратегічним резервом є високоосвічена молодь.

Порівняльний аналіз розкриває особливості системи вищої школи України та Саудівської Аравії, визначено недоліки та переваги кожної із систем.

Ключові слова: система вищої освіти; університети; державна політика; глобалізація; реформи; традиції; Україна; Саудівська Аравія; освіта; університет; освітня система; вища освіта; якість освіти; стандарти; контроль; порівняльний аналіз.

Літ. 7.

Anatolii Martyniuk, Doctor of Science (Pedagogy),
Professor of the Art Disciplines and Teaching Methods Department,
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav
Nataliia Onyshchenko, Doctor of Science (Pedagogy),
Professor of the of Educology and Pedagogical Innovation Department,
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav

SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN SAUDI ARABIA AND UKRAINE: A COMPARATIVE ANALYSIS

The article analyzes general differences, problems and defines the prospects of higher education in Ukraine and Saudi Arabia in the context of global transformations of the modern educational space.

The main elements of higher education are systematized and characterized, which is defined as a set of higher educational institutions that provide fundamental scientific, professional and practical training, the acquisition by graduates of educational and qualification levels, improvement of scientific and professional training, retraining and advanced training.